

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

3 СОН, 4 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 3, ВЫПУСК 4

LAWYER HERALD

VOLUME 3, ISSUE 4

TOSHKENT-2024

Мундарижа

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. АЗИЗОВ Нигмонжон Пардаевич

МАНУ ҚОНУНЛАРИДА ОДИЛ СУДЛОВНИ АМАЛГА ОШИРИШ МАСАЛАЛАРИНИНГ
ИФОДАЛАНИШИ 8

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

2. ДЖУМАНОВ Аскар Хасанович

ПЕРСПЕКТИВА ПРИМЕНЕНИЯ ДОГОВОРА ПРОСТОГО ТОВАРИЩЕСТВА В РЕСПУБЛИКЕ
УЗБЕКИСТАН..... 15

3. ОКЮЛОВ Омонбой

ЖАҲОН САВДО ТАШКИЛОТИ ДУНЁ БОЗОРИНИНГ ИҚТИСОДИЙ-ҲУҚУҚИЙ
МАКОНИ СИФАТИДА 22

4. ЮЛДАШОВ Абдумумин Абдугопирович

МАЖБУРИЙ ЛИЦЕНЗИЯНИНГ ҲУҚУҚИЙ ТАБИАТИ:
МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИ ВА САНОАТ МУЛКИ ОБЪЕКТЛАРИ МИСОЛИДА 34

5. Д-р Ольга ГУРГУЛА, ТИЛЛАБОЕВ Шохрухбек

ПРИНУДИТЕЛЬНЫЕ ЛИЦЕНЗИИ, КАК ЭФФЕКТИВНЫЙ МЕТОД ТРАНСФЕРА
ТЕХНОЛОГИЙ..... 41

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

6. BEGATOV Jasurbek Numonjanovich

МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИДА КАМСИТИШНИ ТАҚИQLАШ ТАМОЙИЛИНИ АМАЛГА
ОШИРИШДА ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИНИНГ РОЛИ ВА АНАМИЯТИ..... 47

7. РАХМАТОВ Мирсаид Озаматович

КАДРЛАРНИ ТАНЛАШ ВА ИШГА ЖОЙЛАШТИРИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ 55

СУД ҲОКИМИЯТИ. ПРОКУРОР НАЗОРАТИ. ҲУҚУҚНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ

8. ИБРОХИМОВ Бахтиёр Тойиржонович

ИДОРАВИЙ НАЗОРАТ, ПРОКУРОР НАЗОРАТ ВА СУД НАЗОРАТИ ЎРТАСИДАГИ ЎЗАРО
МУТАНОСИБЛИГИНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ 64

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ. КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

9. УТЕМУРАТОВА Сапаргул Шамшетовна

ЭКОЛОГИЯ СОҲАСИДАГИ ЖИНОЯТЛАР СУБЪЕКТИ СИФАТИДА – ЮРИДИК ШАХСЛАР 71

10. АКБАРОВ Саидакбархон Рустам уғли ХУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ВА ЖИНОЯТЧИЛИККА ҚАРШИ КУРАШ СОҲАСИДАГИ ИСЛОҲОТЛАР ҲАМДА СОҲАДАГИ АЙРИМ МУАММОЛАРНИ БАРТАРАФ ЭТИШ МАСАЛАЛАРИ	78

ХАЛҚАРО ХУҚУҚ ВА ИНСОН ХУҚУҚЛАРИ

11. ФАЙЗУЛЛАЕВА Нигорахон Равшановна СУБЪЕКТЫ МЕЖДУНАРОДНОГО КУЛЬТУРНОГО ПРАВА И ИХ МЕЖДУНАРОДНАЯ ПРАВОСУБЪЕКТНОСТЬ	90
12. РАКНИМОВА Muattara ISSUES OF ACHIEVEMENT OF GENDER EQUALITY: SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOAL No. 5	99
13. ХУДЖАМОВА Камола Акмал кизи ПРАВОВАЯ ОСНОВА ТРЕБОВАНИЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ КОНВЕНЦИИ О ЛИКВИДАЦИИ ВСЕХ ФОРМ РАСОВОЙ ДИСКРИМИНАЦИИ: НАЦИОНАЛЬНЫЙ И ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ	105

ХУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

14. URINBOYEV Rustamjon LIVING LAW AND ANTI-CORRUPTION IN UZBEKISTAN	116

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ОКЮЛОВ Омонбой

Тошкент давлат юридик университети
“Фуқаролик ҳуқуқи” кафедраси профессори,
Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист,
юридик фанлар доктори

ЖАҲОН САВДО ТАШКИЛОТИ ДУНЁ БОЗОРИНИНГ ИҚТИСОДИЙ-ҲУҚУҚИЙ МАКОНИ СИФАТИДА

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): ОКЮЛОВ О. Жаҳон савдо ташкилоти дунё бозорининг иқтисодий-ҳуқуқий макони сифатида // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 2 (2024) Б. 22-33.

 3 (2024) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2024-3-3>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикасини Жаҳон савдо ташкилоти (ЖСТ) га аъзо бўлиши билан боғлиқ ташкилий ҳуқуқий тадбирлар таҳлил этилади. ЖСТ иқтисодий ҳуқуқий макон сифатида дунё бозори тимсоли эканлиги ва шу жиҳатдан фуқаролик ҳуқуқий муносабатлар таъсири доминант бўлиши айтилганда бу ҳолат давлат суверинитети ва давлат юрисдикцияси таъсир кучига путур етказмаслиги баён қилинади. ЖСТга аъзо бўлишнинг муҳим шартлари ТРИПС битимга қўшилиш ҳисобланади. Ушбу битим савдо соҳасида интеллектуал ҳуқуқларга қатъий риоя қилиш тизимини белгилайди. Муаллиф мамлакат қонунларини ТРИПС битими билан уйғунлаштиришни мувофақиятли амалга оширишнинг қайд этиши билан бирга бу соҳада муайян даражада минимал талабларга эмас, максимал талабларга йўналиш олинган ҳолатларни танқидий таҳлил қилади. Ўзбекистон Республикасининг ТРИПС битимига қўшилишини писандалар қўллаш, музокараларга киришишда балласт шартлар технологиясига ва уларни захиралаш методологиясига алоҳида эътибор қаратади. Айтилган вақтда ЖСТга қўшилишда техник тартибга солиш механизминини, уни ҳуқуқий тартибга солишдан фарқларини, махсулот сифатинини аниқлашдаги аҳамиятини очиқ беради.

Калит сўзлар: ЖСТ, ТРИПС битими, техник тартибга солиш, мутлақ ҳуқуқлар, лицензия шартномалари, параллел импорт, балласт шартлар, маданий қароқчилик, мувофиқлик сертификати, аккредитация.

ОКЮЛОВ Омонбой

Профессор кафедрасы Гражданского права
Ташкентского государственного юридического университета,
доктор юридических наук, Заслуженный юрист Республики Узбекистан

ВСЕМИРНАЯ ТОРГОВАЯ ОРГАНИЗАЦИЯ КАК ЭКОНОМИКО-ПРАВОВОЕ ПРОСТРАНСТВО МИРОВОГО РЫНКА

АННОТАЦИЯ

В данной научной статье анализируются организационно-правовые меры, связанные со вступлением Республики Узбекистан в ВТО. Констатируется, что ВТО как экономико-правовое пространство является символом мирового рынка, и в этом отношении влияние гражданских правоотношений является доминирующим, при этом данная ситуация не подрывает силу государственного суверенитета и государственной юрисдикции. Присоединение к соглашению ТРИПС является важным условием членства в ВТО. Данное соглашение устанавливает систему строгого соблюдения интеллектуальных прав в сфере торговли. Автор отмечает, что гармонизация законодательства страны с соглашением ТРИПС успешно реализуется, и критически анализирует случаи, когда в определенной степени принимается направление максимальных требований, а не минимальных требований в этой сфере. При реализации предложений по присоединению Республики Узбекистан к соглашению ТРИПС особое внимание уделяется технологии балластных условий и методологии их резервирования при вступлении в переговоры. При этом раскрывается механизм технического регулирования, его отличия от правового регулирования, а также его значение в определении качества продукции при вступлении в ВТО.

Ключевые слова: ВТО, соглашения ТРИПС, техническое регулирование, исключительные права, лицензионные соглашения, параллельный импорт, балластные условия, пиратство, сертификат соответствия, аккредитация.

OQYULOV Omonboy

Professor at Tashkent State University of Law,
Doctor of Law Sciences, Professor,
Honored Lawyer of the Republic of Uzbekistan

THE WORLD TRADE ORGANIZATION AS AN ECONOMICS AND LEGAL SPACE OF A SINGLE WORLD MARKET

ANNOTATION

This scientific article examines the effectiveness of organizational and legal measures that should ensure the membership of the Republic of Uzbekistan in the WTO. It is argued that the WTO as an economic legal space personifies a single world market and that is why the civil law impact on it should be dominant. However, these circumstances in no way weaken the basis of state sovereignty and state jurisdiction. The most important condition for WTO membership is our country's accession to the TRIPS agreement. This agreement is defined by a system of strict enforcement of intellectual rights in the field of trade. The author, noting the successful implementation of the harmonization of the legislation of the Republic of Uzbekistan under the TRIPS agreement, critically comprehends the trends, orientations in this area, not the minimum, but the maximum requirements. Attention is focused on the use of reservations when acceding to the TRIPS agreement. At the initial stage of the negotiation processes, it is important to have ballast technologies and their successful use to achieve consensus. It also reveals the essence of the mechanism of technical regulation, its relationship with legal regulation, as well as its importance for ensuring the proper quality of goods, works and services.

Keywords: WTO, TRIPS agreements, technical regulation, exclusive rights, licensing agreements, parallel imports, ballast conditions, piracy, certificate of compliance, accreditation.

Бугунги кунда бутун дунёда ўзига хос глобаллашув жараёни кетмоқда. Иқтисодий маънода айтиш мумкинки, яхлит жаҳон бозори конфигурациялари яққол намоён бўлмоқда. Ўзбекистон Республикаси ҳам дунё бозорида ўз ўрнига эга бўлишга ҳаракат қилмоқда. Яхлит дунё бозори Жаҳон савдо ташкилоти тимсолида ўзининг муайян

шакли шамоилига эга деб айтиш мумкин. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2 июн 2023 йилдаги “Ўзбекистон Республикасининг Жаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлиш жараёнини жадаллаштиришга доир қўшимча чора тадбирлар тўғрисида” ПҚ 181-сонли қарорида мамлакатимизни Жаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлиш жараёнини тезлаштириш ва сифатли амалга оширишини таъминлаш мақсадида жиддий чора тадбирлар тизими белгилаб қўйилди. Бу ўринда шуни таъкидлаш керакки, гарчи расмий ҳужжатларда Жаҳон савдо ташкилоти (ЖСТ) ибораси қўлланилаётган бўлса ҳам, аслида Бутунжаҳон Савдо Ташкилоти иборасини қўллаш ўринли бўлур эди чунки, одатда “Всемирный” ибораси жуда кўп расмий ҳужжатларда Бутунжаҳон, Умумжаҳон ибораси орқали ифодаланган. Масалан, Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон декларацияси (Баённомаси). Бутунжаҳон Савдо Ташкилоти унинг аъзоси бўлган барча мамлакатларни яхлит иқтисодий ҳуқуқий макон сифатида, майдон сифатида қамраб олган тузилма хисобланади. Жаҳон Савдо Ташкилоти ибораси эса кўпроқ мантиқан олганда дунё миқёсида фаолият юритувчи, бироқ мамлакатларни ҳуқуқий иқтисодий майдонга бирлаштириш функцияларини бажармайдиган тузилма сифатида талқин этилиши мумкин. Шу сабабли ҳам Жаҳон савдо ташкилоти абриватураси Бутунжаҳон Савдо Ташкилоти абриватураси билан алмаштирилиши ўринли бўлур эди.

Бутунжаҳон савдо ташкилоти ўзига хос яхлит иқтисодий ҳуқуқий майдон, макон сифатида талқин этилиши, унга аъзо мамлакатлар давлат суверинитети ва давлат юрисдикцияси таъсир кучини асло камайтирмайди ёки заифлаштирмайди. Ҳар бир мамлакат мустақил суверен давлат, унинг худуди бўйича унинг қонунлари амал қилади. Бироқ, ушбу ҳуқуқий майдон ҳам турлича кўринишларда намоён бўлади. Оммавий ҳуқуқий майдонда давлат суверенитети ва давлат юрисдикцияси тўлақонли равишда амал қилади. Ҳеч бир мамлакат ўз давлат хокимиятини ташкил этишни, амалга оширишни умумжаҳон миқёсидаги тузилмалар ҳуқуқий ҳужжатлари орқали амалга оширмайди. Бироқ, иқтисодий, илмий, маданий соҳалар бўйича ҳуқуқий майдон дунё миқёсида бирхиллаштирилиши хар бир мамлакат манфаатлари учун ҳам, умумдунё миқёсидаги глобал манфаатларга ҳам мос келади. Бежизга Бутунжаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлиш жараёнини бошдан кечирган барча мамлакатларда ўз қонунларини Бутунжаҳон савдо ташкилоти ҳужжатларига уйғунлаштириш жараёни тартиб таомиллари сифатида талқин этилмаган.

Бутунжаҳон савдо ташкилотининг асосий ҳужжатларидан бири бўлиб ТРИПС битими хисобланади. У савдо соҳасида интеллектуал мулкка нисбатан ҳуқуқлар тўғрисида битим маъносини англатади. Битим VII бўлим, 73-моддадан иборат. ТРИПС битими кириш, 1-қисм умумий қоидалар ва асосий тамойиллар, 2-қисм интеллектуал мулк бўйича ҳуқуқларнинг мавжудлиги, хажми ва фойдаланишга доир нормалар тўғрисида, 3-қисм интеллектуал мулк бўйича ҳуқуқларга риоя қилинишини таъминлаш, 4-қисм интеллектуал мулк бўйича ҳуқуқларни олиш ва амал қилишини сақлаш ва бу билан боғлиқ *inter partes* таомиллари, 5-қисм низоларни олдини олиш ва хал қилиш, 6-қисм ўтиш даври келишувлари, 7-қисм институтционал тадбирлар, яқунловчи қоидалардан иборат тизимда ёритилган. ТРИПС битимида умумий қоидалар билан бир қаторда муаллифлик ва турдош ҳуқуқлар, товар белгилари, географик кўрсаткичлар, патентлар, топология (топография) интеграл микросхемалари, ёпиқ ахборотларни ҳимоя қилиш масалаларига алоҳида урғу берилган. ТРИПС битимида айни пайтда интеллектуал мулкнинг алоҳида объектларни ҳуқуқий муҳофазасини белгиловчи, саноат мулкни ҳимоя қилиш бўйича Париж конвенцияси, адабий, бадий асарларни ҳимоя қилиш бўйича Берн конвенцияси, фонограммалар бўйича Рим конвенцияси, интеграл микросхемаларга нисбатан интеллектуал мулкни ҳимоя қилиш тўғрисида шартнома нормаларига риоя қилиш алоҳида таъкидланади.

Электрон ҳисоблаш машиналари учун дастурлар, унинг чиқувчи матни ҳам ва объект коди ҳам Берн конвенциясига мувофиқ адабий асар сифатида ҳуқуқий муҳофаза қилиниши белгилаб қўйилган. ТРИПС битимининг 6-моддасида интеллектуал мулкка

нисбатан мутлақ ҳуқуқлар тугашига алоҳида эътибор қаратилган. Унга кўра низоларни хал қилиш мақсадида ТРИПС битими 3-моддасидаги миллий режим, 4-моддасидаги энг қулай режим ва ушбу битимни ҳеч қайси нормаси интеллектуал мулк ҳуқуқини тугаши бўйича масалани хал қилинишида фойдаланиши мумкин эмас.

ТРИПС битимининг асосий принциплари сифатида ТРИПС битимининг аъзолари ўз қонунларини ишлаб чиқиш ва ўзгартиришда аҳолини сихат саломатлигини ва овқатланишини муҳофаза қилиш учун зарур бўлган ва ижтимоий иқтисодий ва техник ривожланиш соҳаларида муҳим ҳаётий, ижтимоий манфаатларга ёрдам бериш мақсадида чоралар қабул қилиши мумкин. Бироқ ушбу чоралар ТРИПС битими қоидаларига мувофиқ бўлиши талаб этилади. ТРИПС битими қоидаларига мувофиқ бўлиши шарт асосида тегишли чоралар интеллектуал мулк эгалари томонидан ҳуқуқларни суистеъмол қилишни олдини олиш учун зарур бўлиши ёки технологияларни халқаро узатишга ноқулайликлар вужудга келтириши ёки савдони асосиз равишда чеклаш амалиётига қарши қаратилган бўлиши талаб этилади.

Шуни таъкидлаш ўринлики, ТРИПС битимини илмий таҳлил этиш бўйича муайян илмий тадқиқотлар амалга оширилган. Жумладан, А.А.Собелева (Соглашения под торговым аспектам прав интеллектуальной собственности), А.И.Абдулин (Правовая охрана интеллектуальной собственности и роль международных организации в ее развитии (на примеры ООН и ее специализированных учреждений), В.М.Шумилов (Соглашения под торговым аспекты прав интеллектуальной собственности (ТРИПС): влияние на сферы образование в мире в света предстоящего выступления России и ВТО). Л.В.Шербачева (Защита интеллектуальных прав членами Всемирными Торговой Организации). А.А.Карцхия (Российские правообладатели в условиях ВТО). И.В.Зенкин (Право Всемирной Торговой Организации) кабилмий тадқиқотларни амалга оширишган. Айни пайтда мамлакатимизда М.Нажмиддинов (ТРИПС битими Ўзбекистон қонунчилиги доирасида географик кўрсаткичлар муҳофазаси). Е.Каниязов (Географические указание – новый эффективный инструмент социальный экономический развития регионов), Ш.Алмасова (ТРИПС битими нормаларини Ўзбекистон Республикаси интеллектуал мулк қонунчилигига имплантация қилиш муаммолари), А.Юлдошев (Географик кўрсаткич тушунчаси ва иқтисодий мустахкамлашда тутган ўрни) каби илмий ишланмалар амалга оширилган. Шунингдек, ТРИПС битими бўйича профессор Б.Тошев, ушбу сатрлар муаллифи, профессор Н.Имомов, профессор С.Ғуломовлар томонидан ҳам муайян тадқиқотлар амалга оширилган [1].

Мамлакатимизда Ўзбекистон Республикасининг БСТга аъзо бўлиши бўйича реал ҳаракатлар 2017 йилдан кейин бошланганини эътироф этимоқ лозим. Шу пайтдан бошлаб бу соҳада музокаралар жонланди. Шу жумладан Ўзбекистон Республикаси қонунларини ТРИПС битимига мослаштириш бўйича йўл хариталари ишлаб чиқилди, эксперт гуруҳлари фаолияти йўлга қўйилди. Бу соҳада дастлабки қадамлардан бири сифатида ЎРҚ 709-сонли 2021 йил 21 августда қабул қилинган қонунни мисол сифатида кўрсатилади. Бунга кўра Фуқаролик Кодексининг 1065-моддаси Муаллифлик ва турдош ҳуқуқлар тўғрисидаги Қонунга ўзгартиришлар киритилди ва муаллифлик ҳуқуқи муаллифнинг бутун ҳаёти давомида ва унинг вафотидан кейин 70 йил давомида амал қилади деб кўрсатилди. Аниқлик нуқтаи назаридан шуни таъкидлаш ўринлики, гап бу ўринда муаллифни асарларига нисбатан мутлақ ҳуқуқларнинг амал қилиш муддати тўғрисида кетмоқда. Муаллифлик ҳуқуқи кенг маънода илмий бадий асарларга нисбатан ҳуқуқлар мажмуасини англатади. Тор маънода муаллифлик ҳуқуқи муаллифни ўз асарига нисбатан бўлган мулкӣ ва шахсий ҳуқуқлар мажмуаси сифатида талқин этилади. Бу ўринда шуни таъкидлаш ўринлики, ТРИПС битими мазмундан фан, адабиёт, санъат асарларига нисбатан мутлақ ҳуқуқларни амал қилиш муддатини ўша пайтда амалда бўлган 50 йилдан 70 йилга узайтириш зарурий шарт сифатида белгиланмаган. Агарда ТРИПС битими бу соҳада Берн конвенцияси стандартларини асос қилиб олган бўлса 50 йиллик муддат Берн конвенцияси талаблари бўйича энг минимал

муддат талабига жавоб беради. Лекин экспертлар гуруҳи важларига кўра, Европанинг кўп мамлакатларида 70 йил ва ундан кўпроқ муддатлар белгиланганлиги, бу ўзига хос Евростандарт бўлиб қолганлиги ва агар Евростандарт Ўзбекистон қонунига киритилса Европа давлатларининг Ўзбекистонни БСТга аъзо бўлиш соҳасида хайрихоҳликларига сабаб бўлиши кўрсатилди. Бу важлар қай даражада ўринли эканлиги тўғрисида чуқур мулоҳаза юритиш махсус тадқиқотларни талаб этади. Лекин оддий мантиқан фикр юритганда ҳам шуни айтиш мумкинки, ушбу киритилган ўзгаришлар иқтисодий жиҳатдан олганда мамлакатимиз манфаатларига жавоб бериши муайян шубҳа туғдиради. Агар шоу бизнес соҳасида етакчи индустрия АҚШ ва Европа эканлигини ҳисобга олсак бу ҳолда мамлакатимизда Ғарбда тайёрланган фан, адабиёт, санъат асарларига нисбатан Ўзбекистонлик фойдаланувчилар зиммасига яна 20 йил қўшимча тўлов тўлаш мажбурияти юкланганини пайқаш мумкин. Тўғри, Ўзбекистонлик ҳуқуқ эгалари учун ҳам худди шундай муддат амал қилади. Бироқ, Европа ҳуқуқ эгаларига тўланадиган тўлов билан Ўзбекистонлик ҳуқуқ эгаларига Европалик фойдаланувчилар томонидан тўланадиган тўловлар нисбати қандай эканлигини фарқлашучун мутахассис бўлиш шарт эмас.

2022 йил 3 мартда ЎРҚ 757-сонли географик кўрсаткичлар тўғрисидаги қонун қабул қилинди.

Товарни муайян географик объект ҳудудидан келиб чиққан товар сифатида идентификацияловчи белги географик кўрсаткич деб эътироф этилиб, унда товарнинг сифати, ном қозонганлиги ёки бошқа хусусиятлари (бундан буён матнда товарнинг хусусиятлари деб юритилади) унинг географик жиҳатдан келиб чиқишига сезиларли даражада боғлиқ бўлади. Мазкур географик объект ҳудудида товарни ишлаб чиқаришнинг товарнинг хусусиятларини шакллантиришга жиддий таъсир кўрсатадиган босқичларидан лоқал биттаси амалга оширилиши керак.

Географик кўрсаткичларни ҳуқуқий жиҳатдан муҳофаза қилиш уни Қонунда белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказиш асосида, шунингдек Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига мувофиқ амалга оширилади.

Чет эл географик кўрсаткичларини Ўзбекистон Республикаси ҳудудида муҳофаза қилиш фақат тегишли белги ўзи келиб чиққан мамлакатда муҳофаза қилинган тақдирдагина амалга оширилади.

Агар географик кўрсаткични рўйхатдан ўтказган шахс муайян сифати, ном қозонганлиги ёки бошқа хусусиятлари сезиларли даражада унинг географик келиб чиқишига боғлиқ бўлган товарни ишлаб чиқараётган бўлса, мазкур шахс ушбу географик кўрсаткичдан фойдаланиш ҳуқуқини олади.

Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги ушбу қонун қабул қилиниши билан берган баёнотида хусусан қуйидагиларни алоҳида таъкидлайди.

Бугунги кунда Ўзбекистон дунёга очилмоқда, туризм салоҳияти кенгаймоқда ва республикамизнинг ҳар бир ҳудудининг ўзига хос табиати ва анъаналари мавжуд бўлиб, уларни жаҳон миқёсида машхурликка эришишида албатта ҳудудий брендларни ривожлантириш ва уни шу ҳудуд билан боғлиқлигини кўрсатишда интеллектуал мулк объектларнинг бир тури бўлган географик кўрсаткичларнинг ўрни беқиёс ҳисобланади.

Географик кўрсаткичлар халқаро амалиётда кенг тарқалган бўлиб, хусусан, Жаҳон савдо ташкилотига аъзо давлатлар иштирок этувчи 1994 йилда имзоланган Интеллектуал мулк ҳуқуқларининг савдо жиҳатлари бўйича битимда (ТРИПС) ҳам ўз аксини топган. 2015 йили қабул қилинган келиб чиққан жой номи ва геграфик кўрсаткичлар тўғрисидаги Лиссабон битимнинг Женева акти эса ушбу муносабатларни тартибга солувчи махсус халқаро шартномалардан бири ҳисобланади.

Таъкидлаб ўтиш лозимки, Европа Иттифоқига кирувчи давлатларда 3000 дан ортиқ, Россия Федерациясида 230 дан ортиқ географик кўрсаткичлар ва товар келиб чиққан жой номлари рўйхатдан ўтказилган. Бундан ташқари, Испанияда биргина гўшт бўйича 16 та географик кўрсаткич, Грузияда эса вино бўйича 20 га яқин географик кўрсаткичлар рўйхатдан ўтказилган.

Чет элдаги географик кўрсаткичларга мисол қилиб “Switzerland” ёки “Swiss” (соатлар), “Feta” (пишлоқ), “Gorgonzola” (пишлоқ), “Mozarella di Bufala” (пишлоқ), “Gouda Holland” (пишлоқ), “Vodka of Finland” (ароқ), “Irish Whiskey” (виски), “Scotch Whisky” (виски), “Champagne” (вино), “Кубанский картофель”, “Тульский самовар” ва бошқаларни кўрсатиш мумкин.

Мамлакатимизда ҳозирги кунга қадар 5 та шундай интеллектуал мулк объектлари Адлия вазирлигидан рўйхатдан ўтган, шу жумладан “Зомин тандир гўшти”, “Марғилон адреси”, “Марғилон атласи”, “Қўқон пичоқлари” ва “Ғиждувон шашлик”.

Шу ўринда маҳаллий тадбиркорлик субъектлар географик кўрсаткич билан белгиланган махсулотларни ишлаб чиқаришни муваффақиятли ривожлантириши мумкин. Сабаби Ўзбекистоннинг деярли барча ҳудудларида географик кўрсаткичлар сифатида рўйхатдан ўтказилиши мумкин бўлган ноёб махсулотлар мавжуд. “Чуст пичоғи”, “Бухоро гилами”, “Бахмал олмаси”, “Мирзачўл қовуни”, “Самарқанд нони”, “Қашқадарё тандир гўшти”, “Паркент узуми”, “Қўқон гилоси” ва шу каби товарлар Ўзбекистондан ташқарида ҳам илгаридан машҳур ҳамда истеъмолчилар ушбу товарларнинг сифати ва ном қозонганлиги учун жуда қадрлайди.

Эътибор қаратиш жоизки, географик кўрсаткичлар товар белгиларидан кескин фарқ қилади. Хусусан, товар белгисида истеъмолчилар махсулот ишлаб чиқарувчини уларнинг товар белгиси орқали таниб олади ва товар белгиси уни тасарруф этиш учун бир шахсга, баъзида жамоавий келишган ҳолда бир нечта шахсларга тегишли бўлади. Бунда товар белгиси шартнома ёки лицензия шартномаси асосида ўзга шахсларга берилиши мумкин.

Географик кўрсаткичда эса аксинча, у аниқ бир шахсга тегишли бўлмасдан ундан фойдаланиш ҳуқуқи худди шу географик объектда жойлашган (Фуқаролик кодексининг 46-моддасига мувофиқ юридик шахснинг жойлашган ери у давлат рўйхатидан ўтказилган жой) ва худди шундай хусусиятларга эга бўлган товар ишлаб чиқараётган ҳар қандай юридик ёки жисмоний шахсга ҳам берилиши мумкин. Бунда географик кўрсаткичдан фойдаланиш ҳуқуқига эга бўлган шахс ўз ҳуқуқини бошқа шахсларга беришга йўл қўйилмайди.

Географик кўрсаткични рўйхатдан ўтказиш учун қонунга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлигига муайян географик объектда жойлашган ва ушбу объектнинг номидан ўзи ишлаб чиқараётган товарни белгилаш учун фойдаланаётган бир неча юридик ёки жисмоний шахс талабнома топширишлари мумкин.

Шунингдек, юридик ва (ёки) жисмоний шахсларнинг манфаатларини ифодаловчи нодавлат нотижорат ташкилотлар (масалан Савдо-саноат палатаси, “Хунарманд” уюшмаси ва ҳ.к.) ва тегишли географик объект жойлашган ҳудуддаги маҳаллий ижро этувчи ҳокимият органи томонидан ҳам географик кўрсаткични рўйхатдан ўтказиш учун талабнома беришлари мумкин.

Рўйхатдан ўтган географик кўрсаткичдан фойдаланишни истаган тадбиркорлик субъекти белгиланган тартибда (Вазирлар Маҳкамаси томонидан тасдиқланган Маъмурий регламент) Адлия вазирлигига талабнома топширишлари мумкин. Албатта бунда тадбиркорлик субъекти ушбу географик объектда жойлашган ва тегишли товарни ишлаб чиқараётган бўлиши лозим.

Талабнома Адлия вазирлиги томонидан белгиланган тартибда экспертизадан ўтказилади ва натижаси бўйича географик кўрсаткичдан фойдаланиш бўйича гувоҳнома берилади ҳамда гувоҳноманинг амал қилиш муддати унинг эгаси томонидан берилган аризага кўра ҳар сафар 10 йилга узайтирилиши мумкин.

Гувоҳноманинг эгаси географик кўрсаткичдан қонунга зид бўлмаган ҳар қандай усулда фойдаланишга ҳақли. Масалан, ишлаб чиқаришда, сотишда, кўрғазмаларда, экспорт қилишда, рекламаларда, тегишли ҳужжатларда қўлланилади. Бунда географик кўрсаткич билан бир қаторда айлана ичига олинган, лотин алифбосидаги “GI” ҳарфлари тарзидаги огохлантирувчи тамға қўйилиши мумкин бўлиб, у товарда ёки унинг ўровида қўлланилган белги Ўзбекистон Республикасида рўйхатдан ўтказилган географик кўрсаткич эканлигини билдиради.

Географик кўрсаткичдан қонунга хилоф равишда фойдаланилган ёки у билан адаштириб юбориш даражасида ўхшаш бўлган белгилардан фойдаланилган товарлар, товарларнинг ёрликлари, ўровлари контрафакт ҳисобланади ва қонунда белгиланган тартибда жавобгарлик келтириб чиқаради.

Алоҳида таъкидлаш жоизки, географик кўрсаткичлар ваколатли давлат органлари, шу жумладан адлия органлари томонидан интеллектуал мулк объектининг бошқа турлари (товар белгиси, ихтиро, селекция ютуғи, муаллифлик ҳуқуқи ва б.) билан тенг равишда ҳуқуқий ҳимоя қилинади.

Географик кўрсаткичларни рўйхатдан ўтказишни хоҳловчи ишлаб чиқарувчилар сони кўпайиши минтақавий брендларни ривожлантиришга хизмат қилади ва ишлаб чиқарувчилар географик кўрсаткич билан ҳимояланадиган қўшимча қийматга эга ўз махсулотини сотишдан катта фойдага эга бўлади.

Шунингдек, ҳудудларга туристик оқимининг кўпайишига, “гастрономик туризм”ни ривожлантиришга ва умуман, ҳудудларнинг туристик жозибадорлигини оширишга ёрдам беради [2].

ТРИПС битимининг муҳим талабларидан бири бўлиб интеллектуал мулк эгаси ҳуқуқларини бузганлик учун жавобгарлик чорасининг муқаррарлиги ҳисобланади. Лекин афсуски мамлакатимизда бу соҳада жиддий ижобий ютуқлар мавжуд деб айтиш қийин. Одатда бундай ҳолатларда суд етказилган зарарни ундириш, ёхуд ҳуқуқбузарлик натижасида олинган даромадни ҳуқуқ эгасига олиб бериш, шунингдек, маънавий зиён етган бўлса маънавий зиённи ундириши лозим. Лекин амалиётда етказилган зарарни ҳисоблашни аниқ методологияси мавжуд эмас. Чунки бу соҳада ҳуқуқбузар қанча даромад олганлигини аниқлаш ҳам қийин. Шу сабабли ҳам энг аввал электрон ҳисоблаш машиналари учун дастурлар ва маълумот базаларини ҳуқуқий ҳимоя қилиш тўғрисидаги қонунда ва кейинчалик муаллифлик ва турдош ҳуқуқлар тўғрисидаги қонуннинг 65-моддасида компенсация ундириш чоралари белгилаб қўйилди. Айниқса бу чора Юлдуз Усмоновага нисбатан Мирзо Улуғбек туманлараро суди томонидан қўллангандан кейин ушбу чоранинг самарадорлиги бўйича муайян ижтимоий фикр пайдо бўлди ва ниҳоят ушбу чора ФКнинг 1090-моддасида саноат мулки патентига нисбатан белгилаб қўйилди ва товар белгилари, хизмат кўрсатиш белгилари бўйича ҳуқуқбузарликлари учун ҳам компенсация жавобгарлик чораларини белгилаш бўйича лойиҳалар тайёрланмоқда. Албатта, суд амалиётида зарарни ундириш ёки олинган даромадни олиб бериш нисбатан қийин жараён ҳисобланади. Компенсация чорасини қўллашда эса суд минимал ва максимал миқдор ўртасида муайян ҳажмдаги кўрсаткични белгилашга ҳақли. Бунда суд хал қилув қарори устидан шикоят берилган тақдирда ҳам уни бекор қилиш эҳтимоли жуда кам. Бироқ компенсация чораси ҳуқуқбузарлик узоқ, давомли муддатда рўй берганда ўзини оқлайди. Қисқа эпизодик ҳолатларда ҳам компенсация чораларини қўллаш суд қарорларини адолатлилиги мезонларига тўғри келади деб айтиш қийин. Компенсация чораларини ягона жавобгарлик чораси сифатида белгилаб қўйилиши ТРИПС битимининг талаби эмас. ТРИПС битимининг талаби жавобгарликнинг муқаррарлигидадир. Компенсация чоралари жавобгарлик чораларини муқаррарлигини муайян маънода таъминлай олади, чунки, у судлар учун қулай ва муқобили бўлмаган жавобгарлик чораси ҳисобланади. Хозирча бу чора ТРИПС битимига риоя қилиниши таъминловчи ўзига хос юридик восита сифатида танлаб олинди. Бироқ келгусида уни самарадорлигини, адолатлилигини чуқур таҳлил этиш ва бу асосда зарарни ундириш, олинган фойдани, даромадни ҳуқуқ эгасига олиб бериш каби муқобил чораларни қайта тиклаш ўринли бўлур эди.

2024 йил 15 февралда ЎРҚ 908-сонли Ўзбекистон Республикаси миллий қонунчилигининг Бутунжаҳон савдо ташкилоти битимлари билан уйғунлаштиришни назарда тутувчи Ўзбекистон Республикасининг айрим норматив ҳуқуқий ҳужжатларига қўшимчалар ўзгартиришлар киритиш тўғрисида қонуни қабул қилинди.

БСТ бош келишуви талабларига мувофиқ хорижий инвестиция корхоналари ва маҳаллий корхоналар учун давлат рўйхатидан ўтказганлик учун бож миқдори бир хил

қилиб белгиланди. Илгари бундай бож миқдори хорижий корхоналар учун оширилган суммаларда белгиланган эди.

Шунингдек, миллий интеллектуал мулк тизимини ЖСТнинг Интеллектуал мулк ҳуқуқининг савдо билан боғлиқ жиҳатлари тўғрисидаги битими талабларига уйғунлаштириш мақсадида:

- ҳукумат томонидан патент эгасининг рухсатсиз ундан фойдаланишга рухсат бериш мумкин бўлган аниқ ҳолатлар ҳамда уларга товон пули тўланишини белгилаб бериш;

- ўзга шахсга тегишли саноат мулки объектдан (патентдан) жамоат манфаатлари учун мажбурий лицензия асосида фойдаланиш ҳуқуқини олиш ва бундай фойдаланганлик учун патент эгасига мутаносиб миқдорда товон пулини тўланишига оид алоҳида нормаларни киритиш;

- патентланган усулдан фойдаланиш жараёнида юзага келадиган низоларда исботлаш мажбуриятини аниқлаштириш;

- инсофсиз рақобат оқибатида рўйхатга олинган товар белгиларини бекор қилиш бўйича даъво муддатини бекор қилиш;

- маҳаллий ва хорижий талабнома топширувчиларга интеллектуал мулк объектларини давлат рўйхатидан ўтказишда бир хил имконият яратиш, хусусан, патент божи миқдорларини норезидентлар ва резидентлар учун бирхиллаштириш, шунингдек, мазкур янги ставкаларни жисмоний ва юридик шахслар кесимида белгилаш;

- ихтиро ва фойдали моделларни давлат рўйхатидан ўтказишда II гуруҳ ногиронлиги бўлган шахсларга белгиланган патент божининг 90 фоизи, таълим олувчи шахсларга, илмий ва илмий-педагогик ходимларга 30 фоизи, юридик шахс бўлган кичик тадбиркорлик субъектларига, давлат аккредитациясидан ўтган таълим ташкилотларига ва илмий ташкилотларга 25 фоизи миқдоридан имтиёзлар бериш;

- оригинал дори воситаларини ишлаб чиқарувчи корхоналарни қўллаб-қувватлаш, хусусан, дори воситасини яратиш жараёнида ўтказиладиган тадқиқотлар натижасида олинадиган клиник олди ва клиник синовлар натижаларини ҳимоя қилиш;

- саноат мулки объектларидан табиий офатлар, ҳалокатлар, эпидемиялар ва бошқа фавқулодда ҳолатларда фойдаланилган ҳолатларда ҳам ҳуқуқ эгасига белгиланган миқдорда товон пули тўланишни кўзда тутувчи қоидалар киритилди.

Мамлакатимизни БСТга кириш учун интеллектуал мулк соҳасидаги халқаро ҳуқуқий асослар ва миллий ҳуқуқий асосларни қиёсий солиштириш кифоя қилади.

Интеллектуал мулкнинг халқаро келишувларни тизимини қуйидагича таснифлаш мумкин.

1. Интеллектуал мулкнинг асосий халқаро шартномалари: “Бутунжаҳон интеллектуал мулк ташкилотини таъсис этиш тўғрисида”ги Стокгольм конвенцияси (БИМТ) (1967 йил). “Жаҳон савдосини ташкил этиш тўғрисидаги ҳужжатлар тўпламига киритилган интеллектуал мулк ҳуқуқининг ҳуқуқий жиҳатлари тўғрисида”ги битим – ЖСТ (ТРИПС Келишуви) (1994 йил).

2. Асосий халқаро муаллифлик шартномалари: “Адабий ва бадиий ижод асарларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Берн конвенцияси (1886 йил) (1971 йилдаги тузатишлар билан). “Бутунжаҳон муаллифлик ҳуқуқи тўғрисида”ги Конвенция (Женева) (1952 ва 1971 йилларда ўзгартирилган). БИМТнинг “Муаллифлик ҳуқуқи тўғрисида”ги шартномаси (1996 йил).

3. Турдош ҳуқуқлар соҳасидаги асосий халқаро шартномалар: “Ижрочилар, продюсерлар, фонограмма ишлаб чиқарувчилар ва эшиттириш ташкилотлари манфаатларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Конвенция (Рим конвенцияси) (1961 йил). “Сунъий спутник орқали узатиладиган дастурларни олиб борувчи сигналларни тарқатиш тўғрисида”ги Конвенция (Брюссел конвенцияси) (1974 йил). “Фонограмма ишлаб чиқарувчиларнинг манфаатларини уларнинг фонограммаларини ноқонуний такрорлашдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги конвенция (Женева конвенцияси) (1971 йил). БИМТнинг “Ижро ва фонограммалар тўғрисида”ги шартномаси (1996 йил).

4. Саноат мулки соҳасидаги асосий халқаро шартномалар: “Белгларни халқаро рўйхатдан ўтказиш тўғрисида”ги Мадрид битими (1891 йил).

“Саноат мулкни ҳимоя қилиш тўғрисида”ги конвенция (1883 йил). “Савдо белгиси тўғрисидаги қонунлар тўғрисида”ги шартнома (1994 йил, 2006 йил).

“Белгиларни рўйхатга олиш учун товар ва хизматларни халқаро таснифлаш тўғрисида”ги битим (1957 йил). “Олимпия рамзини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги Шартнома (1981 йил).

5. Халқаро патент ҳуқуқининг асосий шартномалари: Саноат мулкни ҳимоя қилиш бўйича Париж конвенцияси (1883 йил). Патент кооперацияси бўйича ҳамкорлик шартномаси (1970 йил). “Патент ҳуқуқи тўғрисида”ги шартнома (PLT) (2000 йил). “Саноат намуналарининг халқаро таснифини таъсис этиш тўғрисида”ги битим (1968 йил). “Халқаро патент таснифи тўғрисида”ги битим (1971 йил). “Патент процедурасининг мақсадлари учун микроорганизмлар депонирлашни халқаро тан олиш тўғрисида”ги шартнома (1977 йил). Евроосиё патент конвенцияси (1994 йил). “Ўсимликларни янги навларини ҳимоя қилиш тўғрисида”ги халқаро конвенцияси (1961 йил). “Товар келиб чиққан жой номларини муҳофаза қилиш тўғрисида”ги шартнома (1958 йил). Саноат намуналарини халқаро рўйхатга олиш бўйича Гаага Битими (1999 йил).

6. Минтақавий келишувлар: “МДХ давлатларининг муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларни ҳимоя қилиш соҳасидаги ҳамкорлик тўғрисида”ги битими (1993 йил). Европа Иттифоқининг 1991 йил 14 майдаги 91/250 / “ЕЕС компьютер дастурларини юридик ҳимоя тўғрисида”ги директиваси. “Ижарага бериш ва вақтинча бепул фойдаланишни бериш ҳуқуқи ва баъзи интеллектуал мулк ҳуқуқлари тўғрисида”ги ЕИнинг 1992 йил 19 ноябрдаги 92/100 / ЕЕС Директиваси ва бошқалар. Интеллектуал мулкни асосий шартномаларини қисқача тавсифига тўхталадиган булсак, биринчи навбатда, Саноат мулкни ҳимоя қилиш бўйича Париж конвенциясини (1883) айтиб ўтиш керак.

7. Имконияти чекланганларни ҳуқуқларини муҳофаза қилувчи шартномалар: “Кўзи ожизлар ва кўриш қобилияти ёки бошқа имкониятлари чекланганларнинг нашр этилган асарлардан фойдаланиш имкониятини енгиллаштириш тўғрисида”ги Марокаш шартномаси. (2013 йил)

Интеллектуал мулк соҳасида миллий қонунчилиги тизими:

1. Конституциянинг 53-моддаси;
2. Фуқаролик Кодекси – IV бўлими;
3. Маъмурий жавобгарлик кодекси 177, 177.1 ва 177.2-моддалари;
4. Жиноят кодекси 149, 191 ва 192-моддалари;
5. Божхона кодекси 56-Боб 282-293-моддалари;
6. “Илм-фан ва илмий фоалият тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни;
7. Ихтиролар фойдали моделлар ва саноат намуналари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни;
8. “Селекция ютуқлари тўғрисида”ги қонун;
9. “Муаллифлик ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни;
10. “Электрон хисоблаш машиналари учун дастурлар ва маълумот базаларини ҳуқуқий муҳофаза қилиш тўғрисида”ги Қонун;
11. “Интеграл микросхемалар топологиялари тўғрисида”ги Қонун;
12. “Товар белгилари, хизмат кўрсатиш белгилари ва товар келиб чиққан жой номлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни;
13. “Фирма номлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни;
14. “Географик кўрсаткичлар тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикасининг қонуни.

Халқаро келишувлар ва миллий қонунлар ўртасида узвий боғланиш мавжуд. Миллий қонунлар мазмунида халқаро стандартлар ўз мужассамини топган.

Юқоридаги ҳолатлардан кўриниб турибдики, мамлакатимизда БСТга аъзо бўлиш учун Ўзбекистон Республикаси қонунларини ТРИПС битими билан уйғунлаштириш

жараёни мувофақиятли амалга оширилмоқда. Хозирга қадар амалга оширилган ҳуқуқий ислохотлар интеллектуал мулк соҳасидаги мамлакатимиз қонунлари ТРИПС битимига уйғунлашганлигини, улар ўртасида зиддият ҳам, номувофиқлик ҳам мавжуд эмаслигини аниқ ишонч билан таъкидлаш мумкин. Бу борада навбатдаги вазифа мамлакатимизда интеллектуал мулкни ҳимоя қилишни институтчионал ва ҳуқуқий ҳимоя тизимини мустаҳкамлаш фуқаролик, маъмурий, жиноий жавобгарлик асосларини такомиллаштириш ва уларга қатъий риоя қилинишини таъминловчи ҳуқуқни қўллаш ва суд амалиётини тизимли, барқарор ишлашини йўлга қўйишдан иборат.

Ўзбекистон Республикасининг Жаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлиб кириши мамлакатимиз бозорига хорижий субъектларнинг киришини осонлаштириш билан бирга Ўзбекистонлик товар ишлаб чиқарувчилар учун ўз махсулотларини хорижий мамлакатлар бозорларига экспорт қилиш имкониятларини ҳам осонлаштиради. Бироқ бу автоматик равишда ўз-ўзидан рўй бермайди. Ўзбекистонлик товар ишлаб чиқарувчилар махсулотлари муайян техник талабларга жавоб бериши лозим. 2023 йил 27 февралда Ўзбекистон Республикасининг ЎРҚ 819-сонли “Техник жиҳатдан тартибга солиш тўғрисида” Қонуни қабул қилинган ва у 29 август 2023 йилда кучга кирган. Техник жиҳатдан тартибга солиш махсулотнинг хавфсизлигига, уни ишлаб чиқариш жараёнларига ва усулларига доир талабларни белгилаш, қўллаш ҳамда бажариш, шунингдек уларга риоя этилишини мувофиқликни баҳолаш ва давлат назоратини амалга ошириш орқали текшириш жараёни ҳисобланади. Техник регламент махсулот хавфсизлигининг қўлланиши мажбурий бўлган тавсифлари ёки улар билан боғлиқ бўлган ишлаб чиқариш жараёнлари ва усуллари қоидалари белгиланган ҳужжат ҳисобланади. Хар бир мамлакатни ўз техник регламентлари мавжуд ва кўп ҳолларда махсулот экспорт импорт операцияларида ўша давлат техник регламенти билан мамлакатимиз техник регламенти уйғунлаштириш талаб этилади. Техник тартибга солиш ҳуқуқий тартибга солишдан худди шу жиҳатлари билан фарқ қилади. Мамлакатимизда техник жиҳатдан тартибга солишни халқаро таомилларига асосланган тизимини яратмасдан туриб мамлакатимиз тадбиркорлик субъектлари Бутунжаҳон Савдо Ташкилотига Ўзбекистон Республикасини аъзо бўлиб кириши сабабли вужудга келадиган имкониятлардан фойдалана олмайди. Худди шу сабабли Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2024 йил 28 февралда ПҚ 91-сонли Ўзбекистон техник жиҳатдан тартибга солиш агентлигининг фаолиятини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисидаги Қарори қабул қилинди. Унга кўра техник тартибга солиш миллий ахборот тизими ишга туширилади. 2025 йил 1 январдан бошлаб мувофиқликни баҳолаш органларининг аккредитациядан ўтказиш, махсулотларни давлат рўйхатига олиш, мувофиқликни баҳолаш органлари ва синов лабораториялари томонидан синов баённомалари мувофиқлик сертификати ва декларацияни расмийлаштириш жараёнлари фақат мазкур тизим орқали амалга оширилади. Айни пайтда техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасида ҳуқуқбузарлик турлари белгилаб қўйилди ва улар учун молиявий санкциялар, мувофиқлик сертификатини тўхтатиб қўйиш, сертификатлаш фаолиятини тўхтатиб туриш, аккредитация доирасидан чиқариш санкциялари белгилаб қўйилган. Шунини таъкидлаш ўринлики, гарчи, техник жиҳатдан тартибга солиш ҳуқуқий тартибга солишдан фарқ қилса ҳам улар ўртасида узвий боғлиқлик мавжуд. Бундай боғлиқлик товарлар, ишлар, хизматлар сифати хавфсизлигини белгилаш мезонлари билан боғлиқ. Бинобарин, техник жиҳатдан тартибга солиш ҳуқуқий тартибга солиш жараёни учун ўзига хос методологик манба бўлиб ҳисобланади. Техник регламентларсиз бозор тизими, шартнома интизоми тўлақонли амал қила олмайди. Техник тартибга солиш ўз табиати бўйича ҳам оммавий ҳуқуқий, ҳам фуқаролик ҳуқуқий негизларга таянади. Афсуски, цивилистик тадқиқотларда техник тартибга солиш масаласига етарли даражада эътибор қаратилаётгани йўқ. Шунини эътироф этиш лозимки, профессор Ж.Бобоев истеъмолчиларни ҳуқуқларини ҳимоя қилиш муаммоларини тадқиқ этганда техник жиҳатдан тартибга солишни мукамал тизимини яратмасдан туриб истеъмолчилар

хуқуқларини ҳимоя қилиш самарали тизимини яратиб бўлмаслигини ҳақли равишда кўрсатган эди [3]. Мамлакатимизни Жаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлиб кириши муносабати билан боғлиқ жараёнларда техник жихатдан тартибга солишни моҳияти, аҳамияти, зарурияти ўзини бутун бўй-басти билан тўлақонли намоён бўлди. Бу эса келгусида цивилистик тадқиқотларда техник жихатдан тартибга солиш масалаларига доимий, тизимли, мақсадли эътибор қаратишни тақозо этади.

Сўнги вақтларда Ўзбекистон Жаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлишда унинг халқаро стандартлари талабларини ошириб бажаришга интилиш ёхуд автоматик равишда қабул қилишга интилиш ҳолатлари минималлашиб бормоқда. Бунинг яққол намунаси сифатида Ўзбекистон Республикасининг 2024 йил 6 июнда саноат намуналарига нисбатан экспертизадан ўтказдириш ва патент олиш жараёнларини соддалаштиришни назарда тутувчи Гаага битимига қўшилиши бунга яққол мисолдир. Ўзбекистон ушбу битимга саккизта писанда билан қўшилди. Хар бир писанда Ўзбекистон манфаатларини ифода этувчи ўзига хос оригинал новеллалардан иборат. Бутунжаҳон Савдо Ташкилотига аъзо бўлиш жараёнида музокараларга пухта тайёрланиш, позицияларни олдиндан аниқ белгилаш, музокараларда ўзига хос ён беришлар технологияси учун бошланғич жараёнларда позицияда балласт шартларини назарда тутилиши муҳим аҳамиятга эга. Ушбу балласт шартлар кейинчалик музокаралар жараёнида ён бериш ва шу орқали консенсусга эришиш учун замин яратади. Ўзбекистон Республикасининг Бутунжаҳон Савдо Ташкилотига аъзо бўлиб кириши мамлакатимиз бозорига хорижий субъектларнинг киришини осонлаштириш билан бирга Ўзбекистонлик товар ишлаб чиқарувчилар учун ўз махсулотларини хорижий мамлакатлар бозорларига экспорт қилиш имкониятларини ҳам осонлаштиради. Бироқ бу автоматик равишда ўз-ўзидан рўй бермайди. Ўзбекистонлик товар ишлаб чиқарувчилар махсулотлари муайян техник талабларга жавоб бериши лозим. 2023 йил 27 февралда Ўзбекистон Республикасининг ЎРҚ 819-сонли “Техник жиҳатдан тартибга солиш тўғрисида” Қонуни қабул қилинган ва у 29 август 2023 йилда кучга кирган. Техник жиҳатдан тартибга солиш махсулотнинг хавфсизлигига, уни ишлаб чиқариш жараёнларига ва усулларига доир талабларни белгилаш, қўллаш ҳамда бажариш, шунингдек уларга риоя этилишини мувофиқликни баҳолаш ва давлат назоратини амалга ошириш орқали текшириш жараёни хисобланади. Техник регламент махсулот хавфсизлигининг қўлланиши мажбурий бўлган тавсифлари ёки улар билан боғлиқ бўлган ишлаб чиқариш жараёнлари ва усуллари қоидалари белгиланган ҳужжат хисобланади. Ҳар бир мамлакатни ўз техник регламентлари мавжуд ва кўп ҳолларда махсулот экспорт импорт операцияларида ўша давлат техник регламенти билан мамлакатимиз техник регламенти уйғунлаштириш талаб этилади. Техник тартибга солиш ҳуқуқий тартибга солишдан худди шу жиҳатлари билан фарқ қилади. Мамлакатимизда техник жиҳатдан тартибга солишни халқаро таомилларига асосланган тизимини яратмасдан туриб мамлакатимиз тадбиркорлик субъектлари Жаҳон савдо ташкилотига Ўзбекистон Республикасини аъзо бўлиб кириши сабабли вужудга келадиган имкониятлардан фойдалана олмайди. Худди шу сабабли Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2024 йил 28 февралда ПҚ 91-сонли Ўзбекистон техник жиҳатдан тартибга солиш агентлигининг фаолиятини ташкил этиш чоратадбирлари тўғрисидаги Қарори қабул қилинди. Унга кўра техник тартибга солиш миллий ахборот тизими ишга туширилади. 2025 йил 1 январдан бошлаб мувофиқликни баҳолаш органларининг аккредитациядан ўтказиш, махсулотларни давлат рўйхатига олиш, мувофиқликни баҳолаш органлари ва синов лабораториялари томонидан синов баённомалари мувофиқлик сертификати ва декларацияни расмийлаштириш жараёнлари фақат мазкур тизим орқали амалга оширилади. Айни пайтда техник жиҳатдан тартибга солиш соҳасида ҳуқуқбузарлик турлари белгилаб қўйилди ва улар учун молиявий санкциялар, мувофиқлик сертификатини тўхтатиб қўйиш, сертификатлаш фаолиятини тўхтатиб туриш, аккредитация доирасидан чиқариш санкциялари белгилаб қўйилган. Шунини таъкидлаш ўринлики, гарчи, техник жиҳатдан тартибга солиш ҳуқуқий тартибга солишдан фарқ қилса ҳам улар ўртасида узвий боғлиқлик мавжуд. Бундай боғлиқлик

товарлар, ишлар, хизматлар сифати хавфсизлигини белгилаш мезонлари билан боғлиқ. Бинобарин, техник жиҳатдан тартибга солиш ҳуқуқий тартибга солиш жараёни учун ўзига хос методологик манба бўлиб ҳисобланади. Техник регламентларсиз бозор тизими, шартнома интизоми тўлақонли амал қила олмайди. Техник тартибга солиш ўз табиати бўйича ҳам оммавий ҳуқуқий, ҳам фуқаролик ҳуқуқий негизларга таянади. Афсуски, цивилистик тадқиқотларда техник тартибга солиш масаласига етарли даражада эътибор қаратилаётгани йўқ. Шунини эътироф этиш лозимки, профессор Ж.Бобоев истеъмолчиларни ҳуқуқларини ҳимоя қилиш муаммоларини тадқиқ этганда техник жиҳатдан тартибга солишни мукамал тизимини яратмасдан туриб истеъмолчилар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш самарали тизимини яратиб бўлмаслигини ҳақли равишда кўрсатган эди [3]. Мамлакатимизни Жаҳон савдо ташкилотига аъзо бўлиб кириши муносабати билан боғлиқ жараёнларда техник жиҳатдан тартибга солишни моҳияти, аҳамияти, зарурияти ўзини бутун бўй-басти билан тўлақонли намоён бўлди. Бу эса келгусида цивилистик тадқиқотларда техник жиҳатдан тартибга солиш масалаларига доимий, тизимли, мақсадли эътибор қаратишни тақозо этади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. О.Окюлов. Интеллектуал мулк ҳуқуқий мақомининг назарий ва амалий муаммолари. Тошкент. ТДЮИ. 2004 йил.

2. О.Окюлов., Х.Исоқов., М.Қаландарова., И.Насриев ва бошқалар. Интеллектуал мулк эгалари ҳуқуқларини суд орқали ҳимоя қилиш тизими: миллий ва хорижий тажриба. Тошкент. 2023.

3. Геогарфик кўрсаткичлар минтақавий брендларни ривожлантиришга хизмат қилади // <https://adliya.uz/uzb/posts/geogarafik-korsatkichlar-mintaqaviy-brendlarni-riv>

4. Д.И.Бабаев. “Истеъмолчига етказилган зарарни қоплашни фуқаролик-ҳуқуқий тартибга солишни такомиллаштириш” юридик фанлари доктори (DSc) диссертация авторферати. 24 бет.